

ספר
כאיל תערוג

אסופת עצות והדרכות
עובדות והליכות

מאת מרן רבנו הגדול
רשכבה"ג הגראי"ל
שטינמן זללה"ה

ירושלים, כסלו ה'תש"פ לפ"ג

ניתן להשיג:

בירושלים

משפחת גולדברג

קורדברו 3

02-6516834

052-7680034

0527680034 @okmail.co.il

פקס 072-2164414

בבני ברק

משפחת גולדברג

רח' ירושלים 20

© כל הזכויות שמורות

נשמח לקבל

הערות הארות והוספות

עיצוב כריכה:

ג. ויסקופף

עימוד ועיצוב שערים:

קטת
עימוד ועיצוב

050-412-452-4 ☎

✉ Kesetgraf@gmail.com

הסכמות בני מרן רבנו זללה"ה
הרבנים הגאונים:
רבי משה ורבי שרגא שליט"א
והסכמת מרן הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א
ומרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א
נדפסו בספר
'כאיל תערוג גדולי הדורות'.

מן הראוי לציין על כל הנכתב כאן בדברי הלכה,
שמכיון שרוב הדברים לא נכתבו ע"י רבנו,
אלא רק כתבי תלמידיו ושמועות בע"פ,
על כן אין לסמוך על זה
[ועל המראי מקומות] להלכה
בשום אופן ללא שאילת רב ומורה הוראה.

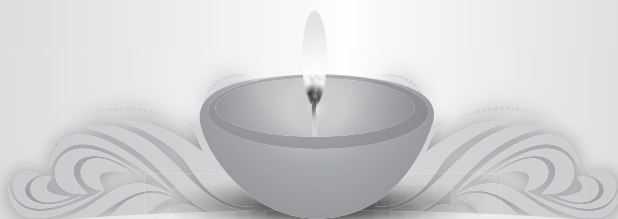
מוקדש לעילוי נשמות
עטרת משפחת פריעדמאן הדגולה
אביו רבי ישראל דוד בן רבי פנחס אליעזר ע"ה
נלב"ע ר"ה שבט תשד"ם לפ"ק

אמו מרת אסתר בת רבי יהודה אריה ע"ה
נלב"ע כ"ו תמוז תשס"ד לפ"ק
ממונטריאל יצ"ו

חמיו רבי דוב צבי בן רבי פנחס ע"ה שטוהל
נלב"ע ג' אדר תשס"ד לפ"ק

וזוגתו מרת חיה מלכה בת רבי מנחם מנדל ע"ה
נלב"ע כ"ו אדר תשס"ד לפ"ק
מברוקלין יצ"ו

ת.נ.צ.ב.ה

**ספר כאיל תערוג
אסופת עצות והדרכות**

יקרא לדורות עולם

כאיל תערוג - מהדורת פריעדמאן

על שמו ולכבודו של איש מורם מעם
אשר נדבה רוחו אותו להיות לאחיעזר ואחיסמך
בעבודת הקודש אשר עלינו
הנגיד הנכבד רודף צדקה וחסד
אוהב תורה ולומדיה

הר"ר חיים הערש פריעדמאן הי"ו

ורעיתו החשובה המפורסמת בנדבת לבה

מרת רייזל תחי'

ממונטריאל קנדה

זכותם של כל לומדי ספר כאיל תערוג
תעמוד לו ולזרעו אחרי
להתברך בכל מילי דמיטב
מתוך בריות גופא ונהורא מעליא
ויקויים בו רודף צדקה וחסד
ימצא חיים צדקה וכבוד

לעילוי נשמת

זקני הגה"צ רבי דוב אריה זצ"ל

ב"ר יצחק גולדברג זצ"ל

נלב"ע ד' אדר תשנ"ט

זקנתי מרת מלכה ע"ה

בת הקדוש רבי נחום הי"ד

נלב"ע כ"ה סיון תשס"ז

זקנתי מרת רוחמה רחל מינקה גיברלטר ע"ה

בת רבי ישראל זכריה שטרן זצ"ל

נלב"ע כ"ו תשרי תשע"ז

דודי זקני רבי דוב גיברלטר ז"ל

בן הג"ר שרגא פייבל זצ"ל

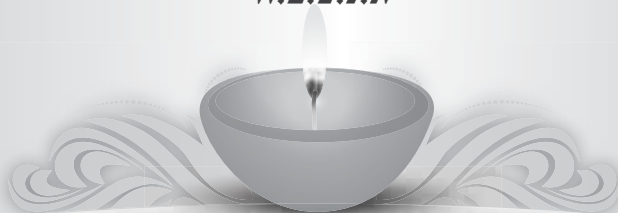
נלב"ע כ"ב כסלו תשע"ו

דודי רבי שרגא פייבל גיברלטר זצ"ל

בן יבדלח"ט רבי יצחק אלהנן

נלב"ע ו' תמוז תשס"ח

ת.נ.צ.ב.ה

תוכן עניינים

דברים אחדים	כז
פתיחה - חכמי התורה והדבקות בהם	לז
אברכים וכוללים	מז
קונטרס 'עין לא ראתה' - מעלת האברכים	פג
החזקת לומדי תורה	צה
מכתבי רבנו לנדיבי עם	קכז
אמונה ובטחון	קלה
ענייני בטחון	קנב
אמת, שקר וחגופה	קעט
בין אדם לחברו	קצט
מחלוקת ושלום	רלז
חסד והכנסת אורחים	ערה
הסתפקות, עושר ועוני	רפט
אכילה	שי
פרסום וצניעות, עין הרע, שמחות ומסיבות, צילום תמונות	שכח
ענוה, גאווה וכבוד	שמג

יראת ה', לימוד מוסר, גיהנם.....	שסט
נסיונות ויסורים.....	שצה
כעס.....	תכט
יושר ונקיות בדיבור ובממון.....	תלז
עבודת ה'.....	תמז
זריזות ושמחה.....	תסה
ליצנות.....	תעד
קנאה.....	תעח
הודאה.....	תפה
חינוך.....	תצה
המלמדים.....	תקכג
הדרכות והוראות.....	תקלז
מוסדות החינוך.....	תקנט
שאלות ותשובות.....	תקעט
מעשים והנהגות.....	תרלא
המבחינים.....	תרמט
ישיבות.....	תרנז
ראשי הישיבות, המשגיחים והרמ"ם והנהגתם.....	תרסד
בני הישיבה והנהגתם.....	תרצג
על משמר הישיבות.....	תשלח

עובדות והנהגות	תשנז
ביצור הישיבות	תשסב
הדרכות והוראות מהישיבות של רבנו	תשסד
בין הזמנים	תשפז
תשובות, הדרכות ועצות	תתז
בין הזמנים של רבנו	תתי
סוף הזמן	תתטו
סמינרים	תתיט
רבן של קהילות הגולה	תתמא
הוראות לקהילות הגולה	תתנט
ירחי כלה	תתסט
קידוש שם שמים	תתעז
קירוב רחוקים	תתפז
ארגון לב לאחים	תתצה
הנהגת הדור	תתקה
ענייני בחירות	תתקכה
פגעי האינטרנט ומכשירי התקשורת	תתקסג

תוכן עניינים מורחב

דברים אחדים.....כז

פתיחה - חכמי התורה והדבקות בהם.....לז

מהותו של אדם גדול | לשמוע רק לת"ח האמיתיים העמלים בתורה | תמיד צריך לשמוע | אדם רוחני דברים מתקבלים

אמרות.....מב

גדלות | כבוד חכמים והתקרבות אליהם | נתינת ברכות | חכמת התורה

אברכים וכוללים

אברכים וכוללים.....מז

מדברי רבנו וכתביו.....מח

מעלת תורה מתוך הדחק | דברים נוראים | קטעי מכתבים

הנהגות ואמרות.....נג

מעלת לומדי תורה מתוך הדחק | 'אוכלי המן' בדורנו | גביר שרצה לעזוב את עסקיו | נסים בזמן הזה | דברי עידוד וחיוזוק | הכשרה מקצועית לאברכים | מה שתשיב | אפשר דרא | על עשירים והתעשרות | עשות ספרים הרבה | יחסו של רבנו לאברכים | הסכם יששכר וזבולון | טלפון ציבורי בכולל | אוכלי המן בדורנו

הוראות ותשובות.....סא

הוראות ועצות פרטיות לאברכים | הוראות לאברכים בענייני מסירת שיעורים ומלמדות | הוראות בענייני סדרי הלימוד והכולל

שאלות ותשובות שנשאל רבנו ע"י ראשי כוללים.....סו

קבלת משרה | קבלת משרה איננה מדד | הקושי בהחזקת כוללים | האומר מאי אהנו לן | ריבוי אברכים | כמה כסף מותר להוציא להחזקת תורה | עשיר הנתון במצב של קושי | אברך שנקלע לקשים | קשיי האברכים | בטחון והשתדלות אצל האברכים | יששכר וזבולון | תורה מתוך הדחק

מעשים והנהגות..... עב

השגחה פרטית | כולל פוניבו | סדרי המחזור של כולל פוניבו ע"פ הכוונת רבנו

קונטרס 'עין לא ראתה' - מעלת האברכים..... פג

הלומד מתוך הדחק | שאלות ותשובות | אברך בטלן שלא רוצה לעבוד | אברכים מבוגרים | שיפוץ דירה | חסכוניות והשקעות | אנחנו לא רשבי"י...! | מלגה גבוהה מול התאמה | אברך שחסר לו בכל חודש כסף | לימוד פנימיות וזוהר לאברכים | כולל שעוסק ב'קירוב' | לעזוב כולל עם מלגה גבוהה | בניה והשקעות | 'אוכלי המן' | מענה לאברך שאמר נואש ללימודו | הנהגת החזו"א בדורנו | אין להוציא מהכולל | כתיבת חוברת עבור הנשים

החזקת לומדי תורה..... צה

משיחות רבנו וכתביו..... צה

מעלת החזקת תורה | שכרם של מחזיקי תורה | התרוממות תומכי תורה

אמרות..... ק

מבט אחר, כללים אחרים | מי מחזיק את מי | ריבוי הנותנים בדור האחרון | ריבוי הקושי

הוראות והדרכות..... קב

מעלת החזקת תורה | הוראות ותשובות בעניני החזקת כוללים | 'אולי כל ההצלחה בזכות החזקת האברך?' | כסף נקי | קודם להתחייב | להרבות בקריאת תהלים | נתינת צדקה כדי להתפאר

הנהגות ומעשים..... קה

רבנו מחזיק את עולם התורה | 'שותפות עם בורא עולם' | מעשי מופת עם ראשי כוללים | עוד מהנהגות רבנו עם תמכין דאורייתא | מעשים מופלאים בכח החזקת תורה

מכתבי רבנו לנדיבי עם..... קכז

'אין כונתי להטריחו' | 'לא לדרוש בתוקף' | 'יש לשמוח באפשרות לזכות כמו הלומדים' | 'צריך מאד לחשוב על חיים הנצחיים' | 'כנסיה שהיא לשם שמים' - לעריכת דינר לטובת ישיבה | 'זה עיקר מה שיכולים לזכות בעולם האמת' | בושח וחרטה לנמנעים מלתמוך | גילוי ההשגחה לתומכים | 'אין להעלות על הדעת להנצל בלי זה' | תמכין דאורייתא ע"י שומרי תורה | אנו מצווים לעשות הכל שלא תמוש התורה מפינו ומפינו זרענו | לתת ממון לתורה - אין שיעור | חיזוק לאשת ראש כולל

אמונה ובטחון

אמונה ובטחון..... קלה

אמונה..... קלה

מאמרי רבנו..... קלה

העמידן על אחת | לדעת שהכל מדוקדק | עבודה בשימת לב מחזקת רוח טהרה ואמונה | לחיות את האמונה במוחש | לחזק את המבט של אמונה בהתנהלות העולם | מדרגה רוחנית היא סייעתא דשמיא ובהתאם ליגיעת האדם | המצוה המיוחדת לדורנו | אמונה יש לכל אחד אחד | מכתב לחיזוק באמונה | מצוה להתגדל תמיד באמונה, בהבנה והעמקה | אמונה שלמה נבחנת במדות | יד ההשגחה על הצדיקים בדורות האחרונים | הסתר פנים בדורות האחרונים | רחמים בדן

ענייני בטחון..... קנב

חיי מותרות, מהמפריעים העיקריים לבטחון | מדרגת הבטחון וריבוי ההשתדלות

מערכת בטחון..... קנד

צדיק באמונתו יחיה | שיעור ההשתדלות תלוי בדרגת האדם | עצות לחיזוק בבטחון | החריצות שקר | חובת ההשתדלות | שיעור ההשתדלות | בטחון והשתדלות אצל אברכים | רכישת כרטיס הגרלה | שמירת הבריאות השתדלות לדבר מצוה

אמרות..... קסד

אמונה ע"י התבוננות ושמחה בחסד ה' | אמונה מוחשית בזכויות ועוונות | אמות אמת משפיעה על אורח החיים | 'חי בנס' | אמונה ובטחון | בטחון אמת ובטחון מדומה | ביטחון בזמן הזה | ההשתדלות של החזו"א

הוראות והדרכות..... קסה

האמונה היא העיקר | לימוד אמונה | לנוכח שאלות | סגולות ואמונה | כיצד משרישים בטחון | ההנהגה בחיוב ההשתדלות

הנהגות ומעשים..... קעד

בטחון | בטחון על השיחות

אמת, שקר וחנופה

אמת, שקר וחנופה..... קעט

משיחות רבנו..... קפ

ללמוד בעיון גם את עצמו

הדרכות והוראות..... קפב

לא לכתוב שקר | לא לעודד בשקר | זהירות בסיפורים | להיזהר מחנופה

מאמרות רבנו..... קפג

הנהגות ומעשים..... קפד

דיבר בשפה של עולם האמת | הקפדה על דיבור מדויק | חנופה
דיוק בכתיבה | זוהרה של אמת | אמת בחינוך | האמת מחייבת | הבטחתי | עוד 'בעל עגלה' | כוחו של מעמיק |
מהקפדותיו של רבנו על שמירת האמת

בין אדם לחברו

בין אדם לחברו..... קצט

דברי התעוררות מרבנו..... קצט

ידון את חבירו לכף זכות | מעלת בעיני בין אדם לחברו | מהמפסידים העיקריים - מתכבד בקלון חברו ר"ל |
לשמוח בשמחת חברו | הפרד נא מעלי

אמרות הדרכות והנהגות..... רט

צרות ופורענויות באות בגלל 'בין אדם לחברו' | זהירות מלפגוע | התחשבות בזולת, מסירות ורגישות | לא לגרום
נוק | שלא להטריח | איני יודע איך להחזיר לו | אביסע'ה כבוד ... | אדם מעריך את כאבו אל מול אחרים | אין
מידות בלי תורה | מנחם אבלים | זהירות בכבוד מרא דאתרא | עזרה בגלל חשש שפגע | בעיני מחילה

מחלוקת ושלום

מחלוקת ושלום..... רלז

מדברי רבנו וכתביו..... רלז

נקיות המחשבה ונגיעות | שלום במרומים ושלום בין בני אדם | רעתה של אש המחלוקת | קרח ועדתו |
התרחקות ממחלוקת | קרבן שלמים מביא שלום | זהירות ממחלוקת ופגיעה | דיבור על ת"ח | אגרות רבנו
בענינים שבין אדם לחברו

הדרכות ועצות..... רמח

ריבוי המחלוקות | בטלה ומחלוקת | בעל מחלוקת | זהירות מפגיעה באחרים | לא להתערב | ויתור והבלגה | בין
אדם לשכנו | על בלימה | סבלנות | 'לא הולכים עם ידים' | אחדות | לפעמים אין פתרון | אמרות

הנהגות ומעשים..... רסא

מעולם לא ראיתי אדם שויתר והפסיד מכך | עוד מעשים והנהגות | מעתיר תפילה להכריע במחלוקת בלא רבב
| אל תמשיכו ללמוד שם | קדושה בחדר בגלל הויתור | כוח השתיקה | לא כל נחל הוא נהר

חסד והכנסת אורחים

חסד והכנסת אורחים..... ערה

משיחות רבנו וכתביו..... ערה

מעלת גמילות חסדים ושכרה | גמילות חסד ותורה | מעלת הכנסת אורחים | יציאה מהרגילות | הכנסת אורחים בימינו | חייב לווייה | יותר מהקבלת פני שכינה

הדרכות ומעשים..... רעט

עיסוק בצרכי ציבור | מכתב עידוד להפקדה בגמ"ח | הדרכות לגמ"ח | אמרות קצרות | עזב דירתו בשביל חתן וכלה | כח הלווייה | כפרה וסגולה

הסתפקות, עושר ועוני

הסתפקות, עושר ועוני..... רפט

מכתבי רבנו ושיחותיו..... רפט

להתקשר לחיי העולם הבא ולא לחיי העולם הזה | ברית מלח | טהרת הלב | עושר ועוני | רבי מכבד עשירים | תורה מתוך הדחק

הדרכות ואמרות..... רצו

עשירות | איזהו עשיר | תורה מתוך הדחק | רדיפת מותרות | הצטמצמות | במה יתגאה ובמה יתקנא? | דירתו של אדם | גלות מכפרת עוון | כך היא דרכה של תורה | כלכלה של פעם לעומת היום

הנהגות ומעשים..... שג

תקופות עוני וצמצום גדול | קדוש ופרוש | צביעת הבית | דירה נאה | הרבנית מתנגדת להרחבה | קמו והלכו | יותר מהמבחן | ישיבה ושינה | דם ניקוף מרצה | מחשבות רבנו

אכילה..... שי

אמרות והדרכות..... שי

מיעוט מאכל | פת במלח | לכוף יצרו עדיף | האכילה

הנהגות ומעשים..... שיב

תעניות ומיעוט אכילה | עסקי אכילה בבית רבנו | כמעט שלא אוכלים | לי יש פחות | אני נקרא סגפן? | מיעוט אכילה

שכא ..... 'לא נהניתי מעולם הזה'

פרסום וצניעות, עין הרע, שמחות ומסיבות, צילום תמונות ..... שכח

ענייני עין הרע בפרשיות התורה | עין הרע | התנהגות בפאר | פרסום | לחש לעין הרע | סעודת הודיה ויום הולדת תמונות וצילומים | הצנע לכת | ענוה, גאווה וכבוד

ענוה, גאווה וכבוד ..... שמג

מדברי רבנו ..... שמג

כבוד וגאווה | מעלות העניו | כח השפלות

אמרות והדרכות ..... שמוט

גדלות נמדדת בענוה | מהי ענוה | במה יתגאה | ונפשי כעפר... פתח לבי בתורתך | אש לא אומרת שירה | דיבורי גאווה | כבוד | תשובות קצרות | הדרכה לעילוי | עונשה של גאווה | לא חוששים מגאווה | מכובדות במקום לימוד ובמשרה | מכובדות במשפחה ובשידוכים | ייסוד קהילה לבני תורה | 'רעל' | במה זכה לזכות את הרבים?

הנהגות ומעשים ..... שנו

ענותנותו | עובדות נוספות | מנהגי ענוה וצניעות | 'רבים טועים ב' | מתיירא מן הכבוד | ענותנותם של גדולי הדורות | אמרות | ליהודי בן 80 גם לא טוב כבוד | כבוד לפרנס

יראת ה', לימוד מוסר, גיהנם

יראת ה', לימוד מוסר, גיהנם ..... שסט

משיחות רבנו וכתביו ..... שסט

יראת שמים | יראה וחכמה | לימוד המוסר | חשבון הנפש | פירושים בדרשות חז"ל באגדה | ספרי השיחות של רבנו | הקדמות רבנו לספרו מפקודיך אתבונן | הקדמת רבנו לספרו ימלא פי תהלתך חלק א

הדרכות ואמרות ..... שעח

יראת שמים | זהירות | להחדייר יראת שמים | התבוננות ולימוד מוסר | מחשבות מוסר | קשוט עצמך תחילה | ראשית לבדוק את הלב

הנהגות ומעשים ..... שפד

דחיל חטאה | ריכוז ושלטה | שיחותיו של רבנו

גיהנם ..... שפז

לומר על עצמו שיענש בגיהנם | יסורין ממרקין | גיהנם גדול | פתח בעולם הזה | כיבוס הנשמה | שם קשה לתקן | לדבר עם ילדים

יצר הרע.....שפט
 נדמה להם כחוש השערה | יצרו גדול ממנו | יצרו מתגבר עליו | מעלה על המלאכים | מלחמת היצר ומשברים
 | ראייתם את היצר הרע | בלי יצר הרע למה לי חיים

נסיונות ויסורים

נסיונות ויסורים.....שצה

מכתבי רבנו.....שצה
 הנסיונות - הזדמנויות לעליה

מכתבי חזקוני.....שצו
 לבעל יסורים | לכולל שאחד מבני החבורה חלה | תמיד צריך להיות עד כמה שאפשר לשמוח ולעבוד את
 בוראו | הכל לטובה, ויתכן שזה יראו אחרי כמה שנים או דורות | אין להצטער כלל כי בודאי הכל לטובה גדולה
 יהי עבורו | מכתב חזקוני אחר פטירתו של מנהל דגול | דברי חזקוני להפסד ממון | קבלת היסורים | מעלת
 היסורים | חקירות ועיונים בעניני יסורין

הדרכות ואמרות.....תב

התמודדות עם יסורין.....תב
 לזעוק בעת צרה | הקשיים מחויבים בעולם הזה | ליסורים יש קצבה | כל אחד והחשבון שלו | נסיונות מרוממים
 | קבלת היסורים ומעלתה | הקושי מגדיל את המתיקות | קבלת עלבונות | אמרות

מעשים והנהגות.....תיא
 תלאות ונסיונות של רבנו בצעירותו | התמודדות עם יסורי הגוף וטיפול רפואה | חולשת הגוף | עלבונות |
 חביבים יסורים | 'אם לא עכשיו אימתי'

שואה, מלחמה ופיגועים.....תיט
 פשר לשואה | נשאר לומד על מקומו

מלחמת המפרץ.....תב
 שיחות רבנו במהלך המלחמה | לימוד ברציפות כדי שלא ינזקו יהודים | המלחמה ברצועת עזה | שאלות
 בהנהגת העולם

כעס

כעס.....תכט

משיחות רבנו והדרכותיו..... תכט
 רעת הכעס ותיקונו | עצות להינצל מהכעס | לשון רכה | כעס בחינוך | כעס
 אמרות ונהגות..... תלג

יושר ונקיות בדיבור ובממון

יושר ונקיות בדיבור ובממון..... תלז
 כונה טהורה | 'צריכים זוך'
 הנהגות והדרכות..... תמ
 נקיות | כח הנקיות | זהירות רבנו בממון | לא לדלג את התור | הצלחה מופלאה | קצת לשם שמים | את נפשו
 הוא נותן | לשם שמים | לא לרמות

עבודת ה'

עבודת ה'..... תמז
 העתקה מתוך רשימות רבנו לעצמו | התבוננות והתכוונות | העיקר המחשבה לעבודת ה' | אהבת ה' | לעורר
 אחרים לאהבה | דרגות | תשובה מתחדשת | כל העולם מצפה | רוממות ה' | דרך בעבודת ה' | יקרנותו של זמן
 | 'קשוט עצמך תחילה' | אין 'דברי רשות' | כשרוצים יכולים | שאיפות גדולות | לא מדאי מהר | רוח"ק | על
 הכל לבקש | בעלי תשובה | הצלחת להתגבר | נלמד מכח התאווה | לכל אחד יש ס"ד | כל אחד לעצמו | ע"י בין
 אדם לחברו יזכה לעבודת ה' | לעשות בשימת לב | כשאתה מתקרב תאמר 'נשמת' | התחלת הזמן | עדינות |
 שטייגען | שכר מצוות | כל אחד צריך לדעת מה הוא | המאור שבה מחזירן למוטב

זריזות ושמחה..... תסה
 זריזות ושמחה | מצוה הבאה לידיך על תחמיצנה | מעלת הזריזות | הזריזות של רבנו | זריזות במתינות | לשמוח
 מרש"י | בכח השמחה | השמחה בעבודת ה' | השמחה גם כשיש יצר תקיף | דרך האמונה והבטחון | שמחה
 בלימוד התורה גורם להצלחה | עצה לשמחה בלימוד | יגיעת בי ישראל | לא היה לי יום עצוב

ליצנות..... תעד
 לברוח מליצנות כמפני האש | 'קולות וברקים' לקבלת תורה | זהירות מליצנות בדרשות | זהירות מליצנות
 בחינוך

קנאה..... תעצה

הקנאה מאבדת את שכל האדם | רעת הקנאה בין התלמידים | קנאת סופרים | מניעת קנאה בין הבנים | קנאה ומידות רעות, מקור הבעיות הנפשיות

הודאה

הודאה..... תפה

הודאה כשניצל מהחולי | כפיות טובה גורמת לטעויות ולכפירה ח"ו | הכרת הטוב לדומם | רגש ההודאה אצל כל בן אנוש | 'שהחזרת בי נשמתי בחמלה' | ונתנה לך | חובת הודאה | סעודת הודיה | אמירת 'נשמת' | ומה אני עושה למענו... | הכרת הטוב של עולם התורה מוטלת על כל אחד | תמיד מודה | סיפורי טוב להודות

חינוך

חינוך..... תצה

מכתבים ודברי חיזוק..... תצה

שמירת החינוך הטהור | חינוך חרדי | דברי חיזוק ועידוד למוסדות חינוך | מוסדות בית יעקב | למען החינוך העצמאי | זהירות מפגיעה בילד | לילד העומד בפרשת דרכים

שיחות רבנו..... תקט

יסודות בחינוך | היסוד של כלל ישראל - החינוך | עיקר גדול בחינוך הילד - לסלק את ה'אני' ולעשות לשם שמים | מרכזיותו של החינוך | החינוך - דאגת ההורים לחיים האמיתיים של ילדיהם | גם כשהילד נענש הוא צריך להרגיש שההורים חפצים בטובתו | השייכות למשפחה אצל הבנות מורגשת יותר | דברי תמיכה בהקמת מוסד להדרכת הורים | סוד החינוך נמסר לנו מאבותינו | תכלית הבריאה כולה תלויה בחינוך | הצלחת החינוך תלויה ברוממות ההורה | נסיונות לתשב"ד:

המלמידים..... תקכג

חשיבותו של מלמד דרדקי | ידעו המלמידים ערך תפקידם | כונת הלב | התמסרות והשתקעות | הקושי בעבודת חינוך המלמד - ההתמסרות והריכוז | יראת שמים של המחנך | הכנה נמרצת, תפילה ודוגמא אישית | ללמד מתוך שמחה | ההתייחסות לתלמיד | הדרכות מעשיות | עצות נוספות | הדרכה למשגיחים בישיבות

הדרכות והוראות..... תקלז

יסודות בחינוך | מהותו של החינוך - 'עשה רק מה שטוב' | גבולות | חינוך בנחת | חינוך מתוך אהבה

הנהגות להורים.....תקמ	נוקשות ורכות; הענשה חינוך לדבר אמת דוגמא אישית נוכחות ההורים והיעדרותם ילדים עם בעיות שינה לבוש הסתפקות, רכושנות וצניעות השפעה סביבתית משחקים והוצאת מרץ ספרי קריאה נגינה דיבור נקי גניבות אצל ילדים סיוע רגשי הגיל הרך הגיל המומלץ להיכנס ללימוד אצל המלמד חינוך הבנים כשנכנסו לשיבה
חינוך לתלמוד תורה.....תקנב	'הלומד ילד' שמחה בלימוד לימוד מחוץ לשעות הלימודים בחיידר לימוד גמרא עם ילד קטן לימוד מוסר לקפוץ כיתה להעביר לחיידר אחר
חינוך למצוות.....תקנו	תפילה המתנה בין בשר לחלב שולחן שבת טבילה בערב יו"כ"פ אפרושי מאיסורא פרסום מדור חינוך בעיתון
מוסדות החינוך.....תקנט	לקיחת כספים למוסד חינוכי מגורמים שהשקפתם שונה החינוך בא"י קבלת תלמידים וסילוקם גמילות חסד, עד היכן? הפרדת כיתות בחירת מלמדים וחלוקת תפקידים אידיש
מסגרות חינוך לבנות.....תקסג	הקמת מוסד חינוכי לבנים או לבנות מעלת ההוראה לקחת מורה ממוסד אחר חינוך ע"י אמהות עדיף ממורות שאין צניעותן מושלמת צעירה מדי בכיתה הוראות פרטיות ארגון שמירת הלשון לבנות בת מצוה
הדרכות למחנכים.....תקסז	הוראות למלמד דרך הלימוד לימוד מוסר והחדרת יר"ש יזכיר לו יום המיתה - לצעירים תפילה היחס לתלמיד הענשה פעמים שאתה מתעלם דיוק בזמנים של המלמד סדרי החיידר שאלות מלמדים על החלפת משורה התמחות בגרפולוגיה
אמרות.....תקעד	החינוך בדורנו וקשייו הטיפול בילדים שימת לב לתלמידים היכן העילויים? הערכה למלמדי תינוקות אופיו של מלמד ריבוי בעיות נפשיות הצלחה בחינוך אמרות שונות
שאלות ותשובות.....תקעט	שאלות שנשאל רבנו מהרה"ג ר' חיים שרגא שוב, נתפרסם בקובץ 'עמרת קריה'.....תקעט געשמאק וחיות בלימוד רמת השיעור בכיתה סיפורי צדיקים ויראת שמים נסיונות חוגי אומנות פסיכולוגים לקחת את הילד לבית הכנסת קבלות לקראת השנה החדשה
מתוך שיחה עם משלחת מחנכים של ארגון תורה ומסורה:.....תקפב	יסודות בחינוך הלימוד היחס לילדים מתקשים או מושפעים לרעה

שאלה ממחנכים ב'ועידת חינוך'.....תקפד

מתן פרסים

שו"ת עם מחנכים מת"ת 'המסורה' ירושלים.....תקפה

השיעורים | אופי המבחנים | סגנון הדיבור ביראה ומוסר | חינוך לתפילה | בריאת העולם | ברכת התורה | הכאה וסלחנות | בקשת מחילה מהילד | דברים מוטוריים | הכל בחסד

שו"ת בענייני חינוך, ב'קהילת בני תורה' הר נוף.....תקפט

לימוד מחוץ למסגרת בית הספר | להעיר נער כשעובר זמן קריאת שמע | 'פוליטיקה' | תחרות וקנאה בלבוש | התמודדות מול מלמדים לא ראויים | התעמלות וחוגים | ליהנות מהלימוד | השפעת החברה | 'זנב לאריות' או 'ראש לשועלים'

שאלות בענייני חינוך של אנשי 'תורה ומוסורה' ארה"ב תשס"ה.....תקצד

הערכה למלמדים | לימוד יראת שמים ומוסר בכיתה | הכנת השיעור | משחק והתבדחות של המלמד עם תלמידיו | עריכת טיולים | ילד חצוף | ביוש וגערה | ענישה פיזית

שאלות ותשובות שנשאל רבנו במקסיקו סיטי.....תרא

לדאוג ל'לא תשכח' | לא להוציא ילדים | תקנות קבועות | חידונים פומביים ומחמאות רבים

שו"ת בת"ת דרך-אמת בקרית-ספר, כ"ב כסלו תשס"ג.....תרה

מהלך השיעור | חזרות | ילדים חלשים וכשרוניים | יראת שמים ומוסר

שו"ת בענייני חינוך בהיות רבנו בחו"ל.....תרח

התמודדות עם חוצפה וניבול פה; סילוק ילד | את מי לקבל | האם להפריד בין חלשים וחזקים | חינוך לתפילה | לימודי הבנות | דברי חיזוק לבני חו"ל לחנך לתורה

שאלות שנשאל רבנו ע"י הגרמ"ב זילברברג, הובאו בוועידת חינוך טבת תשע"ה.....תריא

הדרכות למלמדים | מה יעשו ההורים לבטחון חינוך ילדיהם | משמעת מתוך אהבה | רמת השיעור | פיקוח על החברים | לימוד הבנים מחוץ לשעות החיידר

שו"ת עם אנשי ת"ת תורת הבית בבית שמש, סיון תשס"ט.....תריד

המלמדים | הענשה ועידוד | הקפדה ופיקוח על הילדים

שיחה עם אנשי ת"ת בקרית ספר.....תריז

דברי חיזוק למנהל ולמלמדים | הנהלת החיידר מול המלמדים | עיקר התפקיד של המלמד | השיעור וההתייחסות לילדים | כבוד המלמדות | קנאה ותחרות | הכאת תלמידים והטלת משמעת | 'כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל' | התמודדות ההורים עם קנאת ילדיהם | חוצפה וסמכותיות

מעשים והנהגות.....תרלא

דאגה ומסירות | יחס רבנו לתלמידים | היחס לצעירים | הכאה | שתיקה וסבלנות | הכעס היחיד | תפילה על התלמידים | ריבוי בשבח התלמיד | בודק מלמדים | מבין בחכמת הנפש ובמצואות המעשית | מעשה בילדה

נכה | פגיעות של ילדים | ילדים שעברו לעדה אחרת | נערים הסרים מן הדרך | 'היוצא מפיו'

המבחנים ..... **תרמט**

חשיבותם של המבחנים | התנהלות המבחן | השאלות | מבחני רבנו - תורה שלמה

ישיבות

ישיבות ..... **תרנז**

הקמת ישיבות בכל אתר | הקמת ישיבות לחלשים בכשרונותיהם ולנוער מתמודד | מעלתה של ישיבה קטנה

ראשי הישיבות, המשגיחים והרמ"ם והנהגתם ..... **תרסד**

גודל האחריות והתפקיד | בחירת ראש ישיבה | עצות והדרכות פרטיות לראשי ישיבה | משגיחים ותפקידם | שיחות והדרכות לרמ"ם בישיבה קטנה | דיבורים על עניני קדושה | דרך הלימוד, השיעורים והקצב | מתיקות הלימוד

בחירת ישיבה ..... **תרפג**

הדרכות ותשובות בבחירת ישיבה | התאמת הישיבה לבחור | לימוד בישיבה שבה האב נושא משרה | שני אחים בישיבה | האם להיכנס לישיבה או להישאר עוד שנה בחיידר | הורים שהבטיחו לראש ישיבה לשלוח את בנם לישיבתו | אין לבוא למבחן בלבוש אחר כדי להתקבל | לעבור ישיבה | מכתב נדיר לבחור שלא התקבל לישיבה

הדרכה וחיוק לנכנסים לישיבות ..... **תרפט**

לתלמידים העתידים להיכנס לישיבה קטנה | לעולים לישיבה גדולה | דברי חיוק והתעוררות בפתחת הזמן

בני הישיבה והנהגתם ..... **תרצג**

הלימוד, שיחות והדרכות | רמת הלימוד | חברותות; סיוע בלימוד לחבר | לימוד עם אברך | לימוד הלכה | הלימוד ביום שישי ושבת ובין הסדרים

שקיעות בלימוד ולא בעניינים אחרים ..... **תשב**

אין לבחורים להתערב בעניינים לא להם | הדרכות בתקופת בחירות ופרשיות סוערות

מלבוש בני תורה והנהגות שונות ..... **תשה**

מכתב רבנו בגנות שימת לב ל'מאדע' | לבוש האברכים ובני הישיבות בחוץ | להתרחק מנגיגונים ובגדים של רחוקי תורה | הלבוש מראה על האדם | טרמפים | תורנות איסוף הספרים

סכנת המכשירים הניידים ..... **תשי**

מכתבי רבנו בחומר הענין | עוד דברי עידוד חיוק בחומר הענין | הסכנה בהאזנה ל'קווי נייעס'

מזשברים וקשיים.....	תשיד
סדרי הישיבה והתנהלותה.....	תשטו
שיעורים הסדרים תפילה בישיבה	
הענשה; סילוק בחורים.....	תשיז
עניינים שונים.....	תשכג
'עונג שבת' ומלוה מלכה הנחות בשכר לימוד שמירת אופי הישיבה וצורתה	
שאלות פרטיות.....	תשכה
קבלת תלמידים והבחינות.....	תשכה
איחור זמן הבחינות הבחינות של רבנו לקבלה לישיבה רשמים לישיבות שיקולי הישיבה ותשובה שלילית	
תורה בטהרתה.....	תשכה
לשמור על התורה בטהרתה ללא תערובת לימודי חול אין מצב שלא תהיה תורה מדי יום הכנסת הילדים לישיבות הקדושות	
על משמר הישיבות.....	תשלח
פטור בחורי הישיבות מגיוס משנת רבנו, דרכו והתבטאויותיו בענין ההתנהלות מול גזרת הגיוס	
עובדות והנהגות.....	תשנז
הלימוד בישיבה קטנה יחסיו של רבנו לישיבות שונות נמנע מלענות על העדפת ישיבה זו על אחרת 'ישיבה טובה או ישיבה מתאימה?' דמות המשגיח מכוון ומדריך	
ביצור הישיבות.....	תשסב
מסגרת עם לימודי חול צבא נוער מתמודד	
הדרכות והוראות מהישיבות של רבנו.....	תשסד
ישיבת פוניבו' לצעירים.....	תשסד
הנהגת ענווה וכבוד התלמידים הנהגת רבנו בשיעוריו ההנהגה עם התלמידים הפסקת השיעורים	
ישיבת גאון יעקב.....	תשסט
הקמת הישיבה הגר"ש לנגבורט מימון ומשכורות שיעורי רבנו ונוכחותו בישיבה הדרכות והתעוררויות בלימוד סידור קידושין מכתבים	
ישיבת ארחות תורה.....	תשעד
הקמת הישיבה וניהולה מעורבותו של רבנו בישיבה תמיכת רבנו בצד הכספי הבאת הבחורים לישיבה	

דברי רבנו בישיבה בפרקים מסוימים

ישיבת תורה בתפארתה.....תשפא

דברי הפתיחה של רבנו

ישיבה לצעירים אמרי משה.....תשפב

מהדרכות רבנו בישיבה שנשאל מרה"י הגר"י מישקובסקי

בין הזמנים.....תשפז

מכתבים לחיזוק ועידוד הלימוד בין הזמנים | שיחות חיזוק הלימוד בבין הזמנים ואזהרה מביטול תורה

הסכנות בבין הזמנים.....תתג

זהירות מטיולים ומסכנות רוחניות | צניעות הגוף, טרמפים, הקפדה על מקומות ביקור

תשובות, הדרכות ועצות.....תתז

עצות לשמירה ולחיזוק | בין הזמנים בתקופות מלחמה | תמיכה כספית בישיבות בין הזמנים | תאריך פתיחת הזמן | מעשים והנהגות

בין הזמנים של רבנו.....תתי

בצעירותו | 'בין הזמנים' בחודש אב בישיבות | תפילה ישיבתית בכפר סבא | בבית רבנו | הנסיעה לים | הנסיעה למירון | 'יצאנו ידי דאצ'ה' | לא לבזבז את הזמן ולא לרמות את עצמו

סוף הזמן.....תתטו

סמינרים

סמינרים.....תתיט

בית יעקב | סמינרים | המאבק באקדמיה | התחייבה להוריה לעשות 'תואר' | על בגרויות | לימוד אנגלית | להתנהג על פי ההלכה | לא להשאיר בת בבית | שיחה להורי בנות הסמינרים מוצש"ק ויק"פ תשס"ב ב"ב | שו"ת בעניינים אלו | הדרכות והוראות | זהירות במקום עבודת האשה | לימוד תורה לנשים | מורות

רבן של קהילות הגולה

רבן של קהילות הגולה.....תתמא

מסעותיו של רבנו | רעיון הנסיעות ומטרותיהן | לקראת הנסיעה | הכנסים והדיבורים של רבנו במסעות | לקט שאלות ותשובות | הקפדות רבנו במסעותיו בדברים שבין אדם לחברו | תעצומות רבנו בנסיעות | הפחד מהכבוד | אמרות ועובדות בשולי הנסיעות

הוראות לקהילות הגולה.....תתנט

שחיטה נפרדת באוסטרליה | הישארו באודסה | הישארו בארגנטינה | הקב"ה יפיל אותו | סיפורו של כולל ארם צובא וקהילת אור ישראל במקסיקו | תמיכה לבאי הכנס בארה"ב

שאלות ותשובות בענייני הנהגת הקהילות.....תתסג

קבלת רבנים לוועידת רבני אירופה | ליכון ענייני דת עם בני דתות אחרות | גילוי דעת ההלכה לגויים | הרצאות לקירוב הנערכות בישיבה מעורבת | לימוד חומש לילדים הלומדים בבתי ספר כלליים של המדינה | גזרת השחיטה | חבירה לבני דתות אחרות במאבקים ציבוריים | השתתפות באירועים רשמיים המתקיימים בשבת | שמירת בתי העלמין

ירחי כלה.....תתסט

לבוא ללימוד התורה בלבד | שיחות רבנו בשנה הראשונה תשס"א | לא לחשוש להגיע | מכתב רבנו לכאים בשנת תשע"ו

קידוש שם שמים

קידוש שם שמים.....תתעז

שיחות רבנו | עובדות והנהגות

קירוב רחוקים

קירוב רחוקים.....תתפז

מדברי רבנו בכינוסי ארגוני קירוב | שאלות ותשובות | הדרכות, מעשים ואמרות | חינוך לחיי תורה ומצוות

ארגון לב לאחים.....תתצה

משיחות רבנו בכינוסים | הוראות, הדרכות ומעשים

הנהגת הדור

הנהגת הדור	תתקה
הנהגת הדור של רבנו	תתקה
ההשקפה המקובלת לנו מהחזו"א - מכתב הגר"ד לנדו מסירות מוחלטת ללא שום פנייה לקיחת תקציבים מהשלטון עניינים ציבוריים העומדים על הפרק	
קנאות ומחאה	תתקיב
נקיטת וכונה טהורה מי שעושה עצמו ישן ההוראה נתונה אך ורק לגדולי הדור	
עובדות והנהגות	תתקיג
תחילת ההנהגה הציבורית זהירות, מתינות וראייה למרחק	
שלוחי הציבור	תתקיו
הדרכות לעוסקים עם הציבור	
אמרות ועובדות	תתקיה
מכתב המלצה הקמת העיר מודיעין עילית וניהולה הדרכות לעיתון ולדרכי פעולתו	
ענייני בחירות	תתקכה
בחירות תשנ"ו	תתקכה
בחירות לעיריית בני ברק, תשנ"ח	תתקכל
מכתב רבנו	
בחירות תשנ"ט	תתקלד
בחירות תשס"א	תתקלו
בחירות תשס"ג	תתקלח
בחירות תשס"ו	תתקמד
בחירות לעיריית תשס"ט	תתקמו
בחירות תשס"ט	תתקמה
בחירות תשע"ג	תתקנ
מכתב רבנו הוראות והנהגות	
בחירות לעיריית תשע"ד	תתקנד

בחירות תשע"ה.....	תתקנו
תשובות, עובדות הליכות ואמרות	
פגעי האינטרנט ומכשירי התקשורת.....	תתקסג
מכתבים (לפי סדר השנים)	
מדברי רבנו בכינוסים.....	תתקסה
נסיון הדור 'אש'! דבר שרחוק מן התשובה יותר גרוע מהכל	
מאמרות רבנו והדרכותיו.....	תתקסט
המסית והמשחית הגדול של דורנו יקרותו של הזמן מכשירים מוגנים ומסוננים גם לא לצרכי פרנסה התחייבות ההורים למוסדות חינוך חשיבות החיזוק והאווירה הציבורית חבלי משיח וקירוב הגאולה	

דברים אחדים

בסייעתא דשמיא מרובה זכינן במשך למעלה מארבע שנים להוציא לאור גליון שבועי בשם 'כאיל תערוג', פנינים הליכות והלכות ממרן רבן של ישראל הגראי"ל שטינמן זצ"ל בהלכה ובאגדה, השקפה מוסר והנהגה.

ובס"ד זכינן לחבר מהם כבר ארבעה כרכים, על גדולי הדורות, על המועדים, עניני תפילה ושבח, ועניני ברית אבילות ונשואין. ובחסד ה' התקבלו הגליונות והספרים באהבה ובחיבה אצל רבבות בני ישראל בארץ ישראל ובשאר ארצות תבל.

ועתה לפני כשנתיים, ביום המר והנמהר כ"ד כסלו ה'תשע"ח עולם חשך בעדנו, לוקח אדוננו מעל ראשנו, נפלה עטרת ראשנו, כבה אור עולם אשר לאורו הלכנו, בצלו חסינו וברוחו הקדושה האציל עלינו, לבם של ישראל, קודש הקדשים, חמדת ישראל, עמוד האש ההולך לפני המחנה הגאון החסיד האמיתי, חכימא דיהודאי, גאון הדור וקדושו רבנו אהרן יהודה לייב ב"ר נח צבי זי"ע. על מי נטשת הצאן, איך נפלו גיבורים ואבדו כלי מלחמה. עתה עומדים לנגד עינינו דברי רבנו הקדוש שהיה חוזר ואומר 'שמי שנפטר כבר לא יכול להוסיף זכויות, רק אם ילמדו מתורתו או ילמדו מהנהגותיו זה מעלה אותו מעלה מחיל אל חיל'.

והנה זכה דורנו שקיבל עצה ותושיה במשך עשרות בשנים ממרן זצ"ל, אשר הרבה להעביר מתורתו ומחכמתו לעדרים, ונתקיים בו 'כל הלומד תורה לשמה וכו' ונהנים ממנו עצה ותושיה'. דבריו והנהגותיו עשו רושם בקהל ה' והרבה התחנכו וחינכו לאורם, וכעת זכינן לסדר את הדברים דבר דבור על אופנו. ומן הראוי לציין שבספר זה הבאנו רק כטיפה מן הים מדברי רבנו בענינים אלו שליקטנו. יש דברים שעדיין לא זכינן לעורכם ולהגישם אל הציבור, ויש עוד הרבה ענינים שלא הגיעו לידינו.

הואיל ורוב ענינו של הכרך הזה עוסק בעניני הנהגה והדרכה, נייחד כאן דברים על עצותיו של רבנו והדרכותיו לכלל ולפרט.

פעם שאל אותו נאמן ביתו הרה"ג רבי יצחק רוזנגרטן, כיצד רבנו עונה בכל הענינים, בחינוך, ישיבות, הנהגת הבית וכדו', על אף שהוא עצמו לא גדל בצורת החיים של היום? ואמר לו רבנו: 'מי אמר שבאמת אני עונה טוב?'. אמר לו ר' יצחק: הרי רואים שכולם חוזרים שוב לשאול, כנראה שהצליחו בתשובות. ואמר: 'הכל סייעתא דשמיא'. וכמה פעמים התבטא רבנו שהוא מנסה לרדת ולהבין את השואל ואת מצבו ומתוך כך לענות, ובזה זוכה לס"ד בתשובותיו.

במשך שנים היה מקבל קהל בעמידה. ושמעתי שאמר שירא ממה שאמרו חז"ל (מובא ברש"י שמוות יח, יג): וישב משה לשפוט את העם ויעמוד העם - הוקשה הדבר ליתרו שהיה מזלזל בכבודם של ישראל והוכיחו על כך, שנאמר מדוע אתה ככה יושב לבדך וכולם נצבים. על כן, גם מתוך חולשה נוראה היה רבנו עומד, עד שנותיו האחרונות שלפעמים היה מתיישב באמצע, ואח"כ כבר היה מתיישב מהתחלה. גם בעשרות השנים האחרונות כשנפל עליו עול הנהגת הכלל והתרבו מאוד הפונים אליו, היה נשאר לעמוד במקומו לאחר התפילה ועל אף חולשתו לא רצה לשבת. [כנראה היה בזה גם טעם נוסף, כי ידע שאז ישב גם השואל ואורך הזמן יוכל...]. ועם זאת היה נכנס בעומק כל שאלה ומקשיב היטב, ורק לאחר מכן עונה את התשובה, איש איש כפי שאלתו. והוא דבר פלאי שכן אנוש יכול ברבע שעה להשיב למאה שואלים בענינים שונים, וכל אחד לשמוע מתחילתו ועד סופו.

ואם כי כמובן שחלק מהדברים ענה רבנו בשל פקחותו המופלגת, וכפי ששמענו בשם הגר"ה זאקס שהחפץ חיים אמר פעם על התשובות שלו, שהוא עונה כי הוא פיקח יותר מהם [ואולי הסתיר בזה את רוח קדשו], אבל בוודאי שתשובותיו הקולעות נבעו מקדושת התורה דיליה. ובשאלות חמורות אירע לפעמים שרבנו היה בודל מהשאלה ומהשואל ולומד קטע מגמרא, ורק לאחר מכן היה חוזר לענות, כדי לענות מתוך התורה הקדושה. בשנה האחרונה, אף על פי שהדיבור היה קשה עליו היה מתאמץ יותר לענות בשאלות חמורות, כי ידע שאין הרבה את מי לשאול ושהענין מוטל עליו דוקא.

עוד בענין התמסרותו של רבנו לשואליו אפשר ללמוד ממה שסיפר בנו הגר"מ: זכורני, לפני עשרים וחמש שנה, כאשר התפרסמו דברים על רבי חיים הלוי מבריסק, אבי קרא, שלא כהרגלו, את כל מה שכתבו שם. וכאשר סיים לקרוא לא היו לו השגות על הדברים הכתובים כשלעצמם, אך התבטא ואמר לי: 'העיקר חסר מן הספר...'. והסביר: כתבו על הגאונות של רבי חיים, וזה נכון מאד, אבל התחום של הגאונות פחות מעניק לנו מוסר-השכל, כי אחרי הקריאה אדם מהרהר לעצמו וכי אני יכול להגיע לגאונות של רבי חיים הלוי מבריסק?! הכתיבה שיכולה להביא תועלת היא כתיבה על אודות הלב טוב והמידות התרומיות שלו.

לחלק הזה יש את הכח לעורר ולהחריד כל אדם, גם עכשיו בדורנו. אבי המשיך ואמר כי רבו רבי שמחה זליג מבריסק סיפר לו כי החפץ חיים אמר פעם: 'בעובדה שרבי חיים גאון הדור אינני מקנא בו, כי אם לי היו את הכשרונות הללו גם אני הייתי גאון הדור, אך זה שיש לו להגר"ח מקום בלבו לכל אחד ואחד, בזה אני מקנא בו, כי בזה גם אני יכול ומדוע אני לא כמותו'. זו הייתה כונת אבי 'העיקר חסר מן הספר', כי יש להתמקד בעיקר בתחום הלב טוב של הגר"ח שאין לתאר ולשער, ובעשיית החסד שלו, שכל אחד יכול ללמוד לעצמו. אבי היה מצביע על אותם תלמידי חכמים גאוני מצאצאיו של הגר"ח, שמלבד הכשרונות הברוכים זכו גם לרשת את לבו הטהור הרחום והמלא חסדים של זקנם. רבי חיים היה גאון הלבב ואיש הרחמים והחסדים, והחזיק בביתו את כל הנצרכים הנזקקים והאסופים. הכל ידעו דמאן דכאיב ליה כאיבא עייל לבי רבי חיים הלוי, שם יקבל עזרה. הגר"ח לא יכול היה לראות שאדם מצטער. עכ"ד הגר"מ. והנה זו הנקודה הנפלאה שהיתה אצל רבנו, שבלבו הטהור היה מקום פנוי לכל אחד מישראל באשר הוא שם. [וכענין שאמר רבנו בהלויית ידידו הגר"מ סולוביצ'יק: כתוב בספרים שיש נשמות פרטיות ויש נשמות כלליות, נשמות כלליות היינו שכל הכלל תופסים אצלו מקום, ואצל הנפטר היה ניכר תמיד שהוא כללי, כל אדם תפס מקום בלבו].

נביא כאן כמה דוגמאות הממחישות את הדברים.

פעם הגיע לרבנו יהודי אחד שהתקשה בפרנסה ורבנו ברכו. לאחר כשנה פגש אותו רבנו במדרגות ושאלו: מה עם הפרנסה שלך? וענה לו הברכה התקיימה. חיך רבנו ואמר: זה לא ברכה שלי אלא של הקב"ה. ויהי לפלא ששנה שלמה זכר את מצבו והתעניין בו. בחודש תמוז האחרון לחיי רבנו חלה גאון אחד וביקשו מרבנו שיתפלל עליו. לאחר שהתפלל כמה דקות שאל רבנו היכן הוא גר, ולא הבינו מה כוונתו. התברר שלפני כמה שנים התייעץ עם רבנו היכן לגור, ורבנו כשהזכירו לו את שמו התעניין היכן הוא גר, שהיו הדברים על לבו.

[על כח זכרוננו של רבנו יש להוסיף מה ששמעתי מזה זמן רב מאחד שנכנס כמה פעמים לבקש ברכה בענין מסוים, ובדר"כ היה נכנס כפעם בשנה או פחות, רבנו זכר את הפרטים העיקריים. וכן שמעתי מכמה אנשים כיו"ב, שרבנו זכר עובדות שסופרו בפעמים קודמות שבאו להתייעץ או להתברך. ומהרב י.ה.פ. שלמד באחד מהמחזורים הראשונים בישיבת גאון יעקב שמעתי, שכל פעם שנכנס אל רבנו היה רבנו מזכיר לו חסד נעורים זה שסייע בתחילת שנותיה של הישיבה, ושואל אותו על משרתו כמשיב בישיבה וכו' עם הפרטים שסיפר על כך מזה זמן רב. ואמנם על אנשים בודדים או מקורבים הבאים בתמידות אין זה חידוש, אבל כמדומה שמחזה זה נראה אצל הרבה אנשים שהיו נכנסים לעתים רחוקות להתייעץ ולהתברך. זהו פרי זיכרון חזק שמצורף לכך שרבנו נתן עיניו ולבו על צרכיהם של ישראל, וכולם תפסו פינה בלבו הטהור].

כששמע צרות של אחרים או כשנזכר בצרות הדור באופן כללי, היה נאנח מעומק לבו

הטהור. היה אומר פעמים רבות **אוי ווי ווי, אוי ווי ווי, וועלט פון צרות** [עולם של צרות]. גם בחודשים האחרונים ממש שכמעט לא דיבר, התפללתי פעם אצלו מנחה או מעריב ואח"כ התיישב ונאנח: **אוי וועלט פון צרות...** ואילו על הצרות הפרטיות שלו מעולם לא שמעו ממנו מאומה. פעם עבר מהחדר הפנימי לחדר החיצוני למסור שם שיעור, וראו עליו שמתייסר, וכשהתיישב התחיל לומר **אוי ווי ווי. חשבתי לעצמי הנה הפעם הראשונה שאני שומע את רבנו נאנח על מכאוביו, אבל תיכף ומיד התחיל לדבר על מה שסיפרו לו בדרך בין שני החדרים על איזו צרה שאירעה למאן דהו, ועל זה נאנח ונאנח...**

יהודי שחלה ל"ע בא פעם להתייעץ עם רבנו האם לעבור דירה, והיו לו בזה כמה צדדים והציע את ספיקו. רבנו ענה לו מה שענה והלה פנה לצאת. רבנו קרא לו בחזרה: אבל לא ביקשת ברכה לרפואה, ואז ברכו ברכה שלמה. כי רצה לתת הטבה שלמה. ופעם בזקנותו המופלגת (בחודש חשוון תשע"ו) אמר רבנו בענין שאלה שנשאל על קניית דירה, בזה"ל: בשביל לענות תשובה צריך העונה להרגיש כאילו מדובר בשביל עצמו, כמ"ש 'ואהבת לרעך כמוך', ולי עכשיו לא אכפת מדברים אלו, אז איך מותר לי לענות על שאלות אלו? (כ' צדיק כתמר יפרח).

הג"ר מאיר קסלר רבה של קרית ספר [עליה אמר רבנו: אני לא מסיח דעתי יום אחד מלחשוב על המקום, כי זו עיר של אברכים. וכל צעד ושעל שנעשה שם היה בהכוונתו] הגיע לבקש עצה בתקופה האחרונה של רבנו כשהיה חלש. וכשראה את החולשה אמר: לא רוצה להטריח עצה, רק ברכה. אמר לו רבנו: מי אמר לך שיותר קל לברך, הרי צריך לברך בכל הלב.

אברך אחד, שהתגרש ונישא בשנית סיפר לנו כי בא פעם להתייעץ עם רבנו בענין כלשהו, וסיפר לו את מצבו. שאלו רבנו בבהלה האם יש לך כבר ילדים מאשתך השניה? ואמר הן. וראה איך שרבנו נרגע כששמע דבר זה. על אף שלא הכירו מעולם כאב לו שאולי לא זכה להיפקד מאשתו השניה. עוד סיפר לנו אברך אחד, שהיתה לו צרה גדולה בביתו והגיע לרבנו להתייעץ עליה. רבנו כלל לא הכירו, וכששמע רבנו את הסיפור התחיל לבכות עמו, וכמה דקות לא היה יכול להשיב לו מרוב צער על מצבו.

מספר הג"ר מנדל שפרן: זכורני כשהתרחשה פרשה אחת בענין עצור חרדי שהואשם בעבירה פלילית בחו"ל, העוסקים בהצלתו מהכלא נכנסו לבתי רבנים, ונוכחתי אז לראות כיצד רבנו נוהג בצורה הפוכה לגמרי מאחרים. העסקנים הציגו בפני הרבנים את ההאשמה כעלילה, רוב השומעים קיבלו את עמדת העסקנים אבל שכחו מכל העניין ברגע שעברו העסקנים את מפתן הבית. רבנו נהג הפוך לחלוטין, הוא הגיב בספקנות עד כדי דחייה מוחלטת של הטיעון לחפותו... ומאידך מאותו רגע לא חדל רבנו לחשוב מחשבות על צרת

העצור. הוא התפלל יום יום ושלח כל העת שליחים לדעת מה קורה עמו ומה יש לעשות להצלתו... כל זה נבע מהמבט הנוקב של האמת, האמת מחייבת שלא להאמין לתיאוריות מפוקפקות, והיא גם המחייבת שלא להרפות מעשיית כל מה שניתן להצלה.

ומספר הרה"ג ר' בנימין גרוסברד: פעם אחת בסוף חודש תמוז דיברתי עם רבנו שיש עוד יותר משבועיים עד סוף הזמן ואפשר להספיק עוד שיעור כללי. רבנו מיאן באומרו תואנות שונות, הרי לא ימשיכו לסוגיות אחרות, וכדומה. אמרתי לו אם א"א למסור שיעור כללי אפשר לכל הפחות למסור שיחה, ובמיוחד שזה יהיה חיזוק לפני סוף הזמן. פתח רבנו את סגור לבו הטהור ואמר: מי יכול להכין עכשיו שיעור כללי? מי יכול לומר עכשיו שיחת מוסר? עכשיו זה הזמן להתפלל על הספרדיש'ע בחורים שכולם יתקבלו לשיבות שמתאימות להם, כל אחד כפי מה שהוא צריך. בינו נא זאת, טרדה זו מאותם בחורים רבים שרבנו כמובן לא הכירם אישית והם לא פנו אליו בבקשה לעזרה, אבל בלבנו, לב כל ישראל, נשא את סבלם. הוא פשוט לא היה מסוגל באותם ימים להכין שיעור כללי, ואפילו שיחת מוסר לא היה מסוגל למסור מרוב הטרדה בצערם והדאגה לעתידם.

סיפר בנו, הג"ר משה שטינמן: כשהיה לרבנו את הניתוח עקב שבר באגן, היו לו יסורים גדולים. אנשים באו לתל השומר כדי להתייעץ אתו. עשר דקות לפני הניתוח עוד היו אנשים... שאלתי את אבא 'עד היכן?' השיבני: 'אני לא יכול ללמוד עכשיו, אתה רוצה שאשרוף את הדקות הללו? אני יכול לעזור לאנשים'.

וכבר ספדו ספדניא, שהיה ביתו כבית כלבא שבוע, שכולם יוצאים מביתו כשהם שבעים. מפליא היה לראות את פניהם של הממתינים בחוץ, כאשר דאגה נסוכה עליהן, ואת פניהם כשיצאו מן הקודש. היו רואים בחוש איך שיוצאים עם חיוך על פניהם, כמו אבן נגולה מעליהם. מי שהיה בבית ראה זאת כדברים שבכל יום, כיצד רבנו היה משמח במתן תשובה וברכה לכל אחד לפי דעתו ובקשתו.

לבן של ישראל, אבי אבי, האבא של כולנו. אוי לנו בסילוקו.

הרוצה להרחיב עוד בדברי רבנו יוכל לעיין בשאר ספרים וקונטרסים שהוציאו תלמידי רבנו בסגנונות שונים. כאן לא הבאנו אלא חלק מן הדברים, וישמע חכם ויוסיף לקח. דברים שהיו לנו עליהם כמה מקורות, ציינו רק מקור אחד והוספנו 'ועוד'. דברים המורכבים מכמה וכמה רשימות לא נכתב מקורם. התארים של הרבנים נכתבו באופן אחיד, וגדול מרבן שמם.

לפעמים יש דברים שרבנו חזר עליהם כמה פעמים באופנים ובהיבטים שונים, ולכך הובאו גם בספר כפי שנאמרו.

אין דרכנו לפרשן או להסביר את דברי רבנו, אלא השתדלנו כמידת האפשר להביא את הדברים כהייתם. כמו"כ יתכן שהיו לרבנו עוד טעמים וסיבות לדבריו, וע"כ יתכן שהעצות וההוראות היו לשעתן בלבד.

כמו"כ הרבה הוראות ופרטים בעניני ציבור ובהנהגת הדור לא הובאו כאן, באשר הם דברים הנסתרים מעיני הכלל, ואינם נמסרים לרבים.

מספר הרה"ג ר' הלל קופרמן: פעם הבאתי לפני רבנו ספר שזיכני הקב"ה להוציא לאור, והוא שאל אותי במלתא דבדיחותא: מישהו בכלל קונה את הספר שלך? אמרתי לו אני לא יודע, בוודאי שלא הרבה, אבל קצת קונים. והוא רצה לדעת איך אני מוציא את הספר ומהיכן יש לי כסף לזה. וכשנחה דעתו בענין זה הוא אמר לי משפט נורא: תדע, כל הטרחה שאתה טורח להוציא ספר, וכל הממון שאדם צריך להוציא כדי שהספר יצא לאור, היה שווה לך אם יהודי אחד יתחזק באיזה שהוא דבר בתורה ויראת שמים, או יתקן איזה מדה אחת. יזכנו ה' להיות חלקנו ממזכי הרבים, ונזכה בקרוב לביאת משיח צדקנו ולבנין בית המקדש אכ"ר.

התודה והברכה

נודה לה' אלקי ישראל על כך שזכינו להוציא בס"ד את הגליונות על כל פרשיות ומועדי השנה מדי שבת בשבתו, למעלה מארבע שנים ב"ה.

וכן זכינו להוציא כבר ארבעה כרכים כאיל תערוג, על גדולי התורה, ועל המועדים, ועל עניני אונ"ח, ועל עניני יור"ד ברית מילה אבילות ונשואין. ונתקבלו בס"ד באהבה וחיבה יתירה בעולם התורה בכל אתר ואתר - ונתרבה כבוד התורה ולומדיה. כן יתן ה' שנזכה שיהיה חלקנו ממזכי הרבים להגדיל תורה ולהאדירה.

הודאה מיוחדת מקרב לב לידידנו הגאון רבי יצחק טרגר שליט"א מח"ס פרדס יצחק, שברחב דעתו ובתבונתו החודרת אשר איתמחי גברא ואיתמחי קמיעא [בעריכת ספריו של זקינו מרן גאון ישראל הגרש"ז זי"ע] נאות לבקשתנו והפליא בסיועו הרב בעריכת הגליונות וספרי 'כאיל תערוג' בטוב טעם מתחילת הופעתם לאור עולם, ובחן מיוחד ומתוך דקדוק הדברים ובטעם זקנים שירושה לו מאבותיו זללה"ה, טרח רבות יומם ולילה ללא לאות בעצה ותושיה בעמל ויגיעה נפוי אחר נפוי, כדי שיצאו הדברים כסולת נקיה מזוקקים ברורים מאירי עיניים ומשמחי לב.

זכותו של רבנו תעמוד לו ולזרעו בזה ובבא לראות בטוב ה' כל הימים, ולהגדיל תורה ולהאדירה, ויראה בנים ובני בנים עוסקים בתורה, מתוך אושר ועושר עד ביאת גואל במהרה.

וכן נודה לקוראים החשובים דבכל אתר ואתר אשר שלחו הערות והארות הוספות ותיקונים על הנכתב בגליון, ולכל אחד ואחד מן העוזרים ברוח ובגשם.

והודאה מיוחדת למעלת הגאון ר' יוסף בן ארזה שליט"א מחבר הספרים 'יוסף דעת' על הש"ס, ועוד. אשר הפליא עצה, הגדיל תושיה, בעברו על רוב ככל הספר, וביקר איזן ותיקן את הספר בדיוקנות ובהערות והארות חשובות. זכותו של רבנו תעמוד לו ולכל יוצאי חלציו להצלחה בכל הענינים.

כמו"כ הודאה רבה להרה"ג ר' אברהם אביש [ב"ר אהרן] אייזען שליט"א שסייע בעריכת פרקים מהספר.

הודאה מיוחדת למעלת הגאון רבי אהרן שדמי שליט"א ראש כולל בישיבת תורה אור, על עצתו והדרכתו בכל עניני הספר. יתן ה' שיזכה לראות נחת מכל יוצ"ח וירבה ה' גבולו בתלמידים מתוך שמחה ואושר כל הימים.

הודאה מיוחדת לאחי הרה"ג ר' צבי גולדברג שליט"א על עזרתו העצומה בכל הוצאת הגליונות והספרים בעצה והכוונה ובהגהה ובכל ענינים, יתן ה' שיזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולראות נחת מכל יוצאי חלציו כשאיפת לבו.

ואחרון חביב לידידי הרה"ג החפץ בעילום שמו על עזרתו בכל עניני הספר, ועל הגהתו המיוחדת בכל פרט ופרט, ימלא ה' כל משאלות לבו לטובה.

יתן ה' שיזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות את כל דברי התורה, ויראה בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות, מתוך אושר ושמחה כל הימים.

ונפרט כאן בעיקר את אלו העומדים לימינו בכל עת.

בני רבנו - הגאונים: רבי משה ורבי שרגא, שפתחו בפנינו מאוצר זכרונם על אביהם - רבנו.

נכדי רבנו - הרבנים הגאונים: רבי ישראל אשר שטינמן, רבי אברהם ברלין, רבי גדליהו הוניגסברג מחבר הספר 'צדיק כתמר יפרח', רבי דוד שפירא, רבי ישעיהו כהן, ורבי צבי במברגר. על עזרתם העצומה והתמידית ברו"ג בהרבה ענינים, וגם לאחר פטירת רבנו עמלים בכל עת למעננו, ועל ידם נוספו לנו הרבה מאוד מדברי רבנו, כאשר פתחו בפנינו את אוצרותיהם הגדולים.

הודאה מיוחדת לאחד מנכדי רבנו החפץ בעילום שמו שפתח בפנינו את אוצרות רשימותיו שרשם במשך השנים בהנהגות רבנו.

לתלמיד רבנו, ראש ישיבת אמרי משה הגר"י מישקובסקי, שפתח בפנינו מרשימותיו שרשם במשך עשרות שנים מדברי רבנו, ובפרט בהוראות שנתן להקמת הישיבה אמרי משה, יזכו ה' להרבות גבולו בתלמידים הגונים מתוך נחת והרחבה, ויתקיים בו כל הברכות שברכו רבנו.

להרה"ג רבי איסר שוב מנאמני בית רבנו, משגיח בישיבת אמרי משה, שרבות בשנים מסור להוצאת ספרי 'אילת השחר' ו'ימלא פי תהלתך', על עזרתו הרבה.

להגאון רבי אפרים שטראוס, על שנתן רשותו להעתיק מספרו 'נאות אפרים - פנינים' ממשנת רבנו.

למערכת 'אעלה בתמר' על כל הסיוע במשך השנים.

לשומעי לקחו של רבנו רבות בשנים, שפתחו אוצרותיהם למען כלל ישראל. רבי חיים אוחנה - רבי עקיבא גרוס - רבי ישראל טרבלסי מח"ס 'אפיקי איל' - רבי יעקב משה כהן - רבי אהרן נייב מח"ס 'כשחר אורן' - רבי יואל סבו - רבי משה סחייק מח"ס 'מזקנים אתבונן' - רבי ישראל מאיר רוזנגרטן - רבי יוסף שטראוס.

להרבנים הגאונים: רבי ישראל מאיר פלמן, רבי משה דוד ליפקוביץ, ורבי ראובן פלמן שפתחו אוצרות אביהם - זקנם הגרב"צ פלמן.

להרה"ג ר' משה יהודה שניידר על שפתח שערים רבים בתורת רבנו לעולם התורה.

לבני משפחת הרה"ג ר' לווינשטיין זצ"ל נאמן ביתו וחביבו של רבנו הרבה שנים שמסרו בעין חפצה מרשימות אביהם.

להרה"ג ר' מרדכי בונם זילברברג רב שכונת שיכון ה' בבני ברק, ומראשי ישיבת אוצרות התורה, על שפתח שערים רבים בדברי הלכה מתורת רבנו.

לש"ב הרה"ג רבי בנימין גרוסברד מח"ס מנחת בנימין על סדר קדשים, על שפתח בפנינו מאוצרותיו הגדולים.

למערכת הספר 'מאחורי הפרגוד' על עזרתם בכמה ענינים.

להרה"ג ר' הלל קופרמן מחבר ספרי 'הללי נפשי' על עזרתו הרבה.

להרה"ג רבי יוסף צבי רינהולד על עזרתו המרובה בליקוט מספרי אילת השחר על התורה.

להרה"ג ר' יוסף וייס מחבר הקונטרסים 'עין לא ראתה' ועוד, על שנתן את רשותו להכניס מדבריו בספר זה.

הודאה מיוחדת לכל אלו שטרחו ועמלו להשגת המימון להוצאת הספר, תהי משכורתם שלימה מאת ה'.

וכאן המקום לבוא בהודאה מיוחדת לכל אלו שסיעו בהוצאת הגליון 'כאיל תערוג' בעריכתו, ובהערותיהם, ובגיוס התרומות: רבי שלמה קרויזר - רבי יצחק אוהב ציון - רבי יהודה בכר - רבי אהרן ברנר - רבי צבי גולדברג - רבי יצחק גולדשטוף מו"ל 'קובץ גליונות' - רבי בנימין גינזבורג - רבי ברוך הרשוביץ - רבי מרדכי מאירוביץ - רבי חייקיל מילצקי - רבי שמואל צייט - רבי מאיר קליין - רבי ישי קרעי - רבי יעקב רוזנשטיין - רבי אברהם רייבין - רבי יוסף אברהם שניידר - הבה"ח ר' יצחק טובולסקי. ועוד רבים החפצים בעילום שמם.

יתברכו מהעליון בכל מידי דמיטב בבני חיי ומזוני עד בלי די. וזכותו של רבנו תגן עליהם ועל יוצ"ח ולא תמוש התורה מפיהם ומפי זרעם וזרע זרעם עד עולם.

הודאה מיוחדת למעלת אאמו"ר הגאון שליט"א ואמי מורתי תחי' על כל פועלם למעננו ברוחניות ובגשמיות בכל השנים ועל שחינכו ללכת תמיד לאורם של גדולי ישראל ללמוד ממעשיהם ומתורתם. יזכו לרוב נחת מכל יוצאי חלציהם מתוך בריות גופא ונהורא מעליא. ירבה ה' גבולם בתלמידים, מתוך אושר ושמחה כל הימים.

וכן נודה למו"ח הגאון שליט"א ולחמותי תחי', על פועלם ומעשיהם למעננו ולמען משפחתנו. יזכו לרוב נחת מכל יוצאי חלציהם מתוך בריות גופא ונהורא מעליא. יזכו להעמיד את קהילתם לתורה וליראה, מתוך אושר ושמחה כל הימים.

הודאה נכבדה לרעיתי תחי' על עזרתה המרובה בכל הענינים בכלל ובפרט למען הוצאת הגליונות והספרים. יזכנו ה' לראות נחת מכל יוצאי חלציהם ונזכה לבנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות.

יה"ר שספר זה ירבה כבוד התורה ולומדיה, וירבה תורה ויראה בישראל, בדקדוק הלכה וליבון ההלכות. ונזכה עוד להגדיל תורה ולהאדירה, ולהוציא עוד ספרים מתורתו של מרן רבנו זללה"ה, ללמוד וללמד לשמור ולעשות, ולראות ביאת משיח צדקנו בקרוב בימינו.

ביקרא דאורייתא

ישראל גולדברג

בשם מערכת כאיל תערוג

לקראת כ"ד כסלו ה'תש"פ

יום היארצייט השני לרבנו זללה"ה

פתיחה - חכמי התורה והדבקות בהם

בהמשך לדברים בשער הספר על התמסרות רבנו לייעץ ולהדריך את הכלל והפרט, נביא כאן דברים ממשנת רבנו בענין מעלת החכמים, עצתם וברכתם.

מהותו של אדם גדול

שיחת רבנו בהיכל ישיבת חברון ביום היארצייט של הגר"י סרנא, אלוף תשס"ד:

המשנה אומרת בסנהדרין ריש פרק חלק: כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, ואלו שאין להם חלק לעולם הבא וכו' שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להן חלק לעולם הבא, שלשה מלכים ירבעם [בן נבט] אחאב ומנשה. והגמ' (קב, ב) מביאה ע"ז מעשה: רב אשי אוקי אשלשה מלכים [פי' שסיים הפרק עד שהגיע לג' מלכים], אמר למחר נפתח בחברין [מחר נפתח לדרוש בחברינו, שהיו תלמידי חכמים כמותנו ואין להם חלק לעולם הבא. רש"י]. אתא מנשה איתחזי ליה בחלמיה [בא מנשה לרב אשי בחלום], אמר חברך וחברי דאבוך קרית לן [וכי סבור אתה שנהי' חבריך וחברי דאבוך (רש"י)]. מנשה בא בטענה האיק אתה קורא לי חבר, וכי אתה שווה לי]. מהיכא בעית למישרא המוציא [תאמר לי מהיכן צריך לבצוע את הפת כשמברכים המוציא לחם מן הארץ]? אמר ליה לא ידענא [השיב לו רב אשי בחלום אני לא יודע]. אמר ליה מהיכא דבעית למישרא המוציא לא גמירת, וחברך קרית לן [מאיזה מקום בפת צריך לבצוע אתה לא יודע ואתה קורא לי חברך כאילו אתה שווה לי]? אמר ליה אגמריה לי ולמחר דרישנא ליה משמך בפירקא [אדרבה, תלמד אותי את הדין ומחר בשיעור אזכיר את זה בשמך]. אמר ליה מהיכא דקרים בישולא [ויש גורסין מהיכא דקדים בישולא. והם שני פירושים מה השיב לו, האם בוצעים מהמקום שנקרם הלחם או מהמקום שמקדים הלחם להיאפות, ונחלקו בזה הפוסקים להלכה]. אמר ליה מאחר דחכימתו כולי האי מאי טעמא קא פלחיתו לעבודה זרה [שאל רב אשי את מנשה, מאחר שאתם כ"כ חכמים למה השתחוויתם לעבודה זרה]? אמר ליה אי הות התם הות נקיטנא בשיפולי גלימא ורהטת אבתראי [היית מגביה את שפת גלימתך כדי שיהי' קל לך לרוץ והיית רץ אחרי לעבוד עבודה זרה]. למחר אמר להו לרבנן נפתח ברבוותא [למחרת כשהתחיל לומר את השיעור הוא כבר לא התבטא בלשון חברינו אלא 'רבתינו' כאילו היה מנשה הרבי שלנו].

וצריך להבין כמה דברים. הנה בלי שום ספק שרב אשי היה תלמיד חכם ששואלין אותו

דבר הלכה בכל מקום ואומרו, ומי לנו גדול מרב אשי שחיבר את כל הש"ס ובודאי שהיה יודע הכל, והאיך ידע מנשה לבחור בדיוק את ההלכה הזאת שרב אשי לא ידע? האם מן השמים גילו למנשה שבהלכה זו בדיוק הוא יכול לבדוק את רב אשי או שבמקרה שאל אותו את ההלכה הזו? עוד צריך להבין, הרי רב אשי אמר נפתח בחברין ופירש רש"י 'שהם תלמידי חכמים כמותנו' נמצא שרב אשי ידע שמנשה הוא תלמיד חכם, ובכל זאת לא היה קשה לו האיך עבד ע"ז, אלא הבין שאפי' שהוא תלמיד חכם שייך שיכשל בעבודה זרה. רק אחרי שמנשה שאל אותו מהיכא בעית למישראל המוציא ורב אשי לא ידע לענות וראה שיש הבדל ביניהם בדין אחד שמנשה יודע יותר ממנו, אז התעוררה לו לפתע הקושיא 'מאחר דחכימתו כולי וכו'". זה שמנשה ידע את כל התורה כולה עדין לא היה קשה לרב אשי האיך עבד ע"ז, אם כן מה קרה אחרי שנתחדש לרב אשי שמנשה יודע דין מסוים שהוא לא יודע.

ועוד, הנה בדורותינו יכול להיות אדם פשוט שלומד הלכות ויודע את ההלכה שצריך לבצוע במקום דקדים בישולא או דקרים בישולא, לפי ב' הגירסאות, ואם ישאלו למדן גדול אם הוא יודע את הדין הזה יכול להיות שלא ידע. וכי מי שיודע את הדין הזה הוא כבר הלמדן הכי גדול? האם זה כל כך מכריע עד שרב אשי אומר כיון שהוא יודע את הדין הזה סימן שאתם חכמים כל כך, וממילא מתפלא האיך עבדתם עבודה זרה? מה זה קובע כל כך? והרי בגיטין (ו, ב) מביאה הגמ' שרב אביתר אמר הלכה מסוימת, ושאל רב יוסף מאן לימא לן דרב אביתר בר סמכא הוא [פי' שראוי לסמוך עליו] ועוד הא איהו דשלח לי' לרב יהודה בני אדם העולין משם לכאן הן קיימו בעצמן ויתנו את הילד בזונה והילדה מכרו ביין וישתו [פסוק הוא ביזאל], וכתב לי' בלא שרטוט [שלח פסוק זה לרב יוסף בלי שרטוט], ואמר רבי יצחק ב' כותבין ג' אין כותבין [מותר לכתוב שתי מילים בלי שרטוט ולא שלש]. במתניתא תנא שלש כותבין ארבע אין כותבין. [והיות שכתב את הפסוק הזה ועבר על הדין שאסור לכתוב בלי שרטוט ממילא אינו בר סמכא. כך טען רב יוסף]. אמר ליה אביי אטו כל דלא ידע הא דרבי יצחק לאו גברא רבה הוא [האם כל מי שלא יודע את הדין הזה של רב יצחק הוא כבר לא גברא רבא], בשלמא מילתא דתליא בסברא לחיי אבל הא גמרא היא וגמרא לא שמיע ליה [דין זה לא חדשוהו מסברא אלא בקבלה מרבותיהם והוא לא קבל את הקבלה הזאת, וכשלא יודע דבר של קבלה האם בגלל זה כבר איננו גברא רבא]. הרי רואים מהגמ' שאם אחד לא יודע את ההלכה לא נפרך הגברא רבא' שלו. אם כן מה רצה מנשה מרב אשי, אם למנשה היה בקבלה דין זה ורב אשי לא ידעו, האם בגלל כן רב אשי כבר לא כל כך גדול ורק מנשה גדול עד שהוא הוא כבר לא יכול להיות חברו וצריך לקרותו 'רבותינו'?

ואפשר לומר כך: הנה בעצם מאי נפקא מינא מהיכן לבצוע את הלחם אם למטה או

למעלה. ומבואר במשנ"ב (סי' קס"ז סק"א) שזה מכבוד הברכה לבצוע במקום חשוב, ומראה בזה שמחשיב את הברכה. והנה בשו"ע (או"ח סי' א' ס"א) כתוב 'שויתי ד' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלקים וכו' כ"ש כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקב"ה אשר מלא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו'. כך מביא הרמ"א מיד בהתחלה של השו"ע. והרי ידוע שדבר שאדם רוצה בו מאד הוא משתדל ומתעניין בו עד כמה שיכול להשיגו, וכל מה שרוצה יותר הוא משתדל יותר להבין ומתעמק יותר האיק ללמוד את הדבר והאיק להוציא מה ששייך להוציא ממנו, וככל שהוא פחות רוצה את הדבר זה מעניין אותו פחות ולא אכפת לו.

מעטה, בזמן מנשה יכול אמנם להיות שלא היו מחויבים בכלל לברך, מפני שרבנן עדיין לא תקנו ברכות, אך בכל זאת הצדיקים, התלמידי חכמים, באותם הדורות ידעו שעל כל דבר שעושים צריך להזכיר את שמו של הקב"ה, והכל בכלל שויתי ד' לנגדי תמיד. וכך גם מנשה הבין, שבזמן שמזכירים שם שמים צריך להרגיש שהוא עושה פעולה לכבד את הקב"ה. וככל שאדם יותר קשור ודבוק בד' ויודע שאין להסיח דעת מהקב"ה אז לפני כל דבר שעושה הוא חושב האיק יכול לכבד בזה את הקב"ה. לכן בשעה שבאים לאכול לחם, אפילו אם אין חיוב ברכה, בכל אופן המדרגה של אדם חשוב היא שבזמן שהוא עושה פעולה עליו לעשות את הפעולה עם כל המחשבה שיצא מזה כמה שיותר כבוד שמים. ומפני כן כשבא לאכול היה חושב האיק יכולים לכבד בזה את הקב"ה, ובצוע במקום החשוב ביותר, כי בזה מראה שבכל פעולה הוא מחשיב את כבוד ד'. ואמנם אחרי שמנשה חידש את ההלכה הזו ונפסק להלכה, יכול להיות שלא כל אחד שלומד את הדין הזה חושב כל כך, אבל בזמן ההוא שלא היה עדיין שו"ע, מי שהיה גברא רבא היה עושה את זה מתוך ההבנה וההכרה הזאת.

מנשה סבר א"כ שמי שיש לו הרגש כזה הוא במדרגה של אדם גדול, ומי שלא חושב על זה הרי הוא כבר במדרגה פחותה במקצת, שהרי בגדלות יש מדרגות רבות. אם כן מה שמנשה טען לרב אשי לא היה משום שחסרה לרב אשי הידיעה של הדין הזה, כי גם אם אין יודע דין אחד עדיין לא נפרץ שהוא גברא רבא, אלא שהאנשים הצדיקים בדור של מנשה, בכל פעולה שהיו עושים היו חושבים האיק אפשר לכבד את הקב"ה, ומי שאינו חי כך סימן שחסר בגדלות שלו. ואם יש פעולה אחת שרב אשי לא הרגיש שצריך לכבד בזה כבוד שמים, סימן שחסר בגדלות שלו, וכמובן לפי מדרגתם, שאנו רחוקים מלהשיג. כי מי שחושב ומתעמק בזה כל כך צריך שזה יהיה בכל פעולה. ורב אשי הסכים לכך שמנשה באמת יותר גדול ממנו שהוא גברא רבא יותר ולכן נתעוררה לו עכשיו השאלה האיק הם עבדו עבודה זרה.

קודם לכן, אף שידע רב אשי שמנשה היה תלמיד חכם בכל זאת הוא מבין שגם תלמיד חכם יכול ר"ל להיכשל בחטא, ואפילו בחטא של עבודה זרה שהיתה בימיהם, אבל אדם כזה שבכל פעולה שעושה הוא מתבונן וחושב האֵיך אפשר לכבד את הקב"ה, על זה היה קשה לו האֵיך הוא עובד עבודה זרה, ולכן שאל את מנשה 'מאחר דחכמיתו כולי האי מאי טעמא קא פלחיתו לעבודה'. עכשיו שנתברר שאתה לא סתם בן אדם, אלא כל דבר אתה עושה עם חשבון ולא עושה סתם פעולה בלי לחשוב, האֵיך נכשלת בחטא של ע"ז. על זאת ענה לו מנשה שבתקופתו היה כזה יצר קשה שהיה קשה מאד להתגבר עליו.

אמנם ודאי שאנחנו לא במדרגות כאלה שכל פעולה תהיה עם מחשבה גבוהה כל כך, אבל עלינו לדעת וללמוד מזה עד כמה שאפשר להוציא לפי מדרגתנו הקטנה מאד, שלא לעשות דבר בלי התבוננות ובלי חשבון. אדם שעושה כל דבר כפי מה שיוצא לו בלי לחשוב, זוהי מדרגה קטנה של בן אדם. ואפילו בדעתנו הקטנה צריך להשתדל עד כמה שאפשר לחשוב בכל פעולה אם יצא מזה כבוד שמים או חלילה להיפך. כאשר אדם עושה פעולה הוא חייב לחשוב אם יצא מזה כבוד שמים או להיפך, חילול שם שמים. ואף שהרבה פעמים אפילו אם הוא חושב בכל זאת הוא מרמה את עצמו שעושה לכבוד שמים אך למעשה זה לכבוד עצמו, אבל עכ"פ שיחשוב לכל הפחות, ואם הוא לא חושב זו מדרגה קטנה מאד. ומי שילך בדרך זו המדרגה שלו גבוהה גבוהה, והוא יכול להגיע למדרגות גדולות. אמנם לא יהיה כמו רב אשי אבל יהיה גדול מאד. אנחנו צריכים מאד להתחזק בזה כל אחד ואחד, אפילו אנשים קטנים כמונו, ולהשתדל עד כמה שאפשר לא לעשות פעולות בלי מחשבה, ומה שיעשה יותר עם מחשבה יש לקוות שיגדל ויהיה גברא רבא, והקב"ה ישמח באדם כזה. כולנו נזכה להתרומם להגיע למדרגה כזו, ומי שיתרומם בזה יהיה מאושר בזה ובבא.

לשמוע רק לת"ח האמיתיים העמלים בתורה

בין כתבי רבנו נמצא מכתב בכת"י בענין השמיעה לדברים חכמים:

הנה בזמן האחרון שירידת הדורות מתגברת מאוד מצאו אנשים כר נרחב לבוא להתייצב בשער ולהציג עצמם כמקובלים ורובם ככולם אנשים אשר לא קראו ולא שימשו ת"ח ואומרים לכ"א שיודעים מה שהיה אתו בעבר וגם אומרים לו מה שעתיד להיות ואנשים תמימים נמשכים אחריהם בפיתוי שלהם ובלשונם החלקלק ובעיקר אנשים שיש להם מצבים קשים או הן בעצמם או משפחותיהם.

והיום שלדאבוננו נחלשו הדורות וכ"א רוצה להתלות בכל מה שאומרים שיצילו מצרתו ומכח זה קרובים מאוד להתפתות מדבריהם. והנה חלק מהם מלבד שהם לא יודעים

תורה עוד אינם כלל שומרי תורה ומצוות ועוברים עבירות חמורות רח"ל. גם אלה שהם לא עד כדי כך מ"מ הם רחוקים מלהיות תלמידי חכמים ובני עליה וכל מעשיהם אינם לטובות האנשים אלא למען בצע.

ובאנו לעורר כי מלבד מה שמרמים האנשים ומוציאים בהם ממיטב יכולתם, עוד זה גורם שאנשים מקבלים השפעה רעה מאנשים שאינם תלמידי חכמים והתוצאות מזה הם סכנה להצעירים וגם למבוגרים.

והננו בזה להודיע גם לבקש להתרחק מאלה המציגים עצמם תחת שם מקובלים, ולהיות כפוף לדעת תורה ולתלמידי חכמים אשר התורה ומצוותה נר לרגלם וממשיכים קבלת דור דור מסיני ואינם להוטים אחרי כל מיני ערמוניות. ואני תפילה וברכה שכל מי שיקבל עליו להיות כפוף לת"ח האמתיים העמלים בתורה והוגים בה כחפץ השי"ת לא יאונה לו כל רע וצרה. ואלה שחלילה נמצאים בצרה יחלצו מזה ויזכו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ומצוותיה ביראת שמים כמצווה עלינו מפיו ית"ש.

תמיד צריך לשמוע

ת"ח שהתמנה להיות רב בקהילה הגיע לשאול את רבנו מה תפקיד הרב, ואמר לו רבנו, יש ב' צדדים לשאלה, כלפי הקהילה מה תפקידה, ועל זה התשובה שתפקידה לקבל מהרב כל מה שאומר, ותפקיד הרב היא לשמוע אל הזקנים ולא יחשוב שהוא כבר רב ויכול להחליט לבד, אלא תמיד צריך לשמוע לזקנים, וגם שהוא כבר יהיה זקן עדיין יש תמיד ממי לשמוע, ולדעת את המעשה אשר יעשון. (מפי הגר"מ מאינץ)

אדם רוחני דברים מתקבלים

היתה משפחה שהיו להם כמה ילדים מעוכבי שידוך, והמשגיח הגה"צ ר' דוב יפה יעץ להם להיכנס לרבנו, ורבנו אמר להם להתחזק בשמירת הדיבור - דבר שהיה צריך חיזוק גדול אצלם. האב נכנס למשגיח וסיפר בהתפעלות גדולה איך שרבנו בלא להכיר ובלא לדעת, כיוון במדויק בנקודה רגישה אצלם, וביקש מהמשגיח להבין כיצד זה קורה? המשגיח הסביר: שככל שאדם רוחני ופחות גשמי, יש לו ס"ד לומר דברים אמיניים.

נציין, שכע"ז אמר רבנו בעצמו למשגיח על מרנא החזו"א, כבר באב תשכ"א כאשר התארח המשגיח בשבת אצל רבנו. היה זה כאשר המשגיח תכנן לשהות אצל ידידו הרב צבי הבר, (והרגילות הייתה שהיו באים בלא להודיע כנראה שלא הייתה כ"כ אפשרות להודיע), והמשגיח דפק בבית ר' צבי בערב שבת, וכשלא פתח חשב שישן והניח את תיקו והלך ללמוד ב'דברי שיר'.

(וכידוע שלווה הנפש של המשגיח שיכל ללמוד כמה שעות בלא להיות לחוץ וטרוד היכן יהיה בשבת...), בליל שב"ק רבנו ראה את המשגיח וידע שדרכו של המשגיח להתארח אצל ר' צבי, וגם ידע שר' צבי אינו נמצא בשבת, וניגש להזמין את המשגיח אליו לאכול ג' סעודות, וסידר למשגיח לישון אצל הגר"י ישראלזון, ובסעודות שבת שאל המשגיח כיצד זה שהחזו"א אומר דברים בלא להתכוון בדווקא, ואח"כ הדברים מתקיימים? והשיב רבנו כנ"ל, שאדם רוחני דבריו אמיתיים וממילא דבריו מתקיימים.

אמרות

גדלות

בספר דברי חיים (במהדורה החדשה) מסופר שיהודי אחד שאל את בעל הדברי חיים מי הוא צדיק הדור? והשיב: באמת עיקר הדרך הוא לכבד צדיק הדור, מי שזכה לגדולה מן השמים ויראי השם נהנים ממנו עצה ותושיה. כשהקריאו את הדברים הללו לפני רבנו הוסיף: הוא נקרא צדיק הדור בתנאי שאינו לוקח כסף בעד עצתו.

סיפר רבנו: אחד בא לבקש ברכה שרוצה להיות גדול הדור. אמרתי שזה לא שום מעלה גדול הדור, מפני שאם הדור עמי-ארצות אז מה תהיה, ראש לעמי הארץ. תבקש להיות תלמיד חכם... (צדיק כתמר יפרח).

מאד תפס אצל רבנו מדת אדם גדול לפי הענוה שבו. פעם אמר לאחד: מהיכן מגיעים למדרגת ענוה כמו של ה'חפץ חיים'. וכשחזר מניחום אבלים אצל הגר"ח קניבסקי אמר: ראיתי שם ענוה...

כבוד חכמים והתקרבות אליהם

ציין רבנו לדברי רש"י (ברכות יט, ב סוד"ה בבית הפרס וד"ה כל מילי דרבנן) 'וכיון דמדרבנן הוא דאסור רבנן הוא דאחלוה ליקרייהו וכו'". ודייק דמבואר ברש"י דהטעם שצריך לשמוע בקול חכמים הוא משום כבודם.

עוד הראה בכתובות (עז, ב) איתא דריב"ל היה מיכרך בבעלי ראתן, ורש"י שם כתב שהיה מסכן בנפשו לכבד את התורה. ושאל רבנו מנין לרש"י דזה היה מפני כבוד התורה [פי' דלמא בשביל ת"ת]. עכ"פ מבואר ברש"י דריב"ל הכניס עצמו לסכנה כדי לכבד את התורה (רשימות נכדו הרה"ג ר' יוסף ברלין).

שח הרה"ג ר' אליעזר טורק: כאשר הגיע רבנו לביקור באחוזת ברכפלד ניגשתי להקביל את פניו ולקבל את ברכתו. משזיהה אותי אמר בחיוך למרא דאתרא הג"ר ישראל זיכרמן ששמע מאבי מורי, הגה"צ רבי משה טורק, הגדרה נכונה: כיום מבקשים הרבה עצות וברכות מתלמידי חכמים, אבל את יראת הכבוד שהיתה בימים ההם בפרשבורג מתלמידי חכמים, נדיר כבר היום למצוא...

הרב זיכרמן השיבו שהג"ר שמואל הלוי ואזנר בעל 'שבט הלוי' כששמע זאת הוסיף שאכן רבי משה טורק הוא מאותם השרידים שיראים מתלמידי חכמים, כדוגמת אותם היראים שהיו בפרשבורג... (מתוך הספר אוצרותיהם אמלא).

וז"ל מכתב רבנו להרה"ג ר' יהודה יברוב: במשלי (יג, כ), הולך את חכמים יחכם. והיות שקיימת הרבה זמן זה, בוודאי תמשיך בהנהגה זו ויהיה לך ולמשפחתך לתועלת ברוחניות.

ולסוחר ספרים שהיה תלמידו לשעבר בכפר סבא, שפעם בא אליו לקחת כמה ספרים לחנותו, וביקש מרבנו שיכתוב הקדשה על ספר אחד, כתב רבנו: 'תתקרב ליראי ה' ולחושבי שמו. אי"ל'.

נתינת ברכות

אמר רבנו: הרבה אנשים באים ומבקשים על כך שרוצים לקנות דוקא דירה מסוימת. מסתמא מבקשים מאחרים יותר ממני, אבל גם ממני מבקשים שרוצה להצליח לקנות הדירה ההיא. ואני אומר: מה מעניין אותך איפה לגור? הרי אתה צריך רק דירה, ואם הדירה המסוימת טובה לך או לא, זה יודע הקב"ה, ומה לך ההבדל? אדם אומר שרוצה לקנות מגרש מסוים. מה זה מעניין אותך, וכי אתה סובר שלרבש"ע יש רק עצה אחת איך לתת הכסף? יהי' עוד דרכים להביא לך כסף. ומה אתה מתערב בעסקים של השני? אנשים חושבים שהם

צריכים דוקא את הדבר המסוים הזה, ומה אכפת לך, אם לא זה יהי' לך דבר אחר. לכן אני מברך רק באופן כללי.

שח רבנו: סיפר לי יהודי בכפר סבא שכשהי' בחור ונצרך לעמוד למבחן הצבא בעיירה ליד ביאליסטוק, עבר דרך בריסק ובא לפני הגר"ח לבקש שיברכו. ישב אז אצל ר' חיים יהודי שהי' נראה בעיני הבחור כרב, ואחרי שר' חיים ברכו צעק ר' חיים על היושב לידו: יהודי בצרה, למה אתה לא מברכו? מני אז, אמר רבנו, למדתי שכל מי שמבקש ברכה צריך לברכו.

ופעם פגש רבנו את אחד מנכדי הגר"ח מבריסק בחתונה, ניגש יהודי אחד וביקש מהם ברכה, רבנו ברכו והרב השני לא רצה לברך. אמר לו רבנו: 'יהודי מבקש למה לסרב?'. ואז הסכים לברכו (ועי' מג"א סי' ר"א סק"ה).

אמר פעם רבנו לתלמיד: עצם זה ששואלים אדם גדול וסומכים על תשובתו ועושים כן, זה עצמו נותן סייעתא דשמיא שהדבר יצליח. כמאמרם (שמו"ר פ"ג) כל הנוטל עצה מהזקנים אינו נכשל (מאחורי הפרגוד עמ' 429).

חכמת התורה

היה מעשה שנולדה בת ליהודי בארצות הברית עם איזה מום בלב, ועם ארבע אצבעות ביד בלי אגודל, והרופאים הציעו שיעשו ניתוח לשנות את אחת האצבעות במקום של האגודל, וכך זה יראה יפה, וכל הרופאים הסכימו שאין בזה שום סכנה, ושלחו לשאול את רבנו מה דעתו על זה.

ואמר רבנו שלדעתו לא כדאי, והסביר שאדם שמזיז את האצבע הוא מפעיל את המוח ועושה את זה, ואם משנים את האצבע, אז הוא מפעיל פעולה כנגד המוח בהזזת האצבע, וצריך לחשוב מה יכול לקרוא ללב חלש שיש לילדה הזו שמאות אלפי פעמים ביום עושים פעולות כנגד המוח ביום ע"י הזזת האצבע, שזה יכול לגרום לה נזק גדול. וכשחזרו לרופאים עם טענה זו עמדו נדהמים מחכמת התורה שנותנת עצה ותושיה בכל ענין.